

Skipulagsstofnun

Borgartúni 7b

105 Reykjavík

Sent með tölvupósti á skipulag@skipulag.is

Reykjavík, 5. apríl 2022

Efni: Umsögn vegna matsáætlunar fyrirhugaðrar Geitdalsárvirkjunar

Síðustu óbyggðu víðernin á hálendi Austurlands eru dýrmæt. Víðerni landsins eru talin eitt af því allra verðmætasta sem Ísland hefur yfir að ráða. Engir brýnir almannahagsmunir réttlæta fyrirhugaða Geitdalsárvirkjun. Ef af verður er ljóst að framkvæmdin myndi raska votlendi, stöðuvötnum, tjörnum, vistgerðum með hátt verndargildi og búsvæðum fugla og hreindýra.

Geitdalsárvirkjun er ein af mörgum áformum um vatnsafls- og vindorkuvirkjanir á Austurlandi. Áformin eru af slíkri stærðargráðu að þó aðeins hluti þeirra gangi eftir munu þau hafa umbreytandi áhrif á landslag, víðerni og náttúru landshlutans.

Fyrirheit um að friður myndi ríkja um virkjanir á Austurlandi eftir Kárahnjúkavirkjun hafa reynst léttvæg. Markmiðum laga um rammaáætlun er að fá yfirsýn og stuðla að því að í nýtingaflokk fari þær hugmyndir um virkjanir sem valda hvað minnstum skaða og hámarka samfélagslegan ávinning. Með því að ganga fram með Geitdalsárvirkjun utan rammaáætlunar er enn einu sinni stofnað til ófriðar um virkjanir í þessum landshluta. Fjársterkir aðilar með hagnaðarsjónarmið að leiðarljósi eru nú orðnir gerendur í því að spilla íslenskri náttúru með virkjunum. Það er grundvallar breyting frá því sem áður var þegar fyrirtæki í eigu almennings áttu hlut að máli og ávinningurinn féll í skaut samfélagsins.

Stjórn Landverndar leggst alfarið gegn áfram verði haldið á þeirri braut sem mörkuð hefur verið með framlagðri tillögu að matsáætlun. Engu að síður telur stjórnin rétt að benda á ýmis atriði sem huga þarf vel að ef ekki verður farið að þeim tilmælum.

Með umsögninni fylgja örfáar myndir af því sérstæða og verðmæta landssvæði sem stendur til að raska. Myndirnar segja meira en mörg orð.

Mynd 1. Falleg fossaröð í hættu skammt neðan við fyrirhugað miðlunarlón sem að líkindum mun hverfa ef af framkvæmdum verður.

Geitdalsárvirkjun á heima í rammaáætlun

Fyrirhuguð framkvæmd 9.9 MW virkjun sýnir enn og aftur fram á mikilvægi þess að breyta viðmiðum svo framkvæmdaaðilar komist ekki uppi með að ráðast í jafn stórtækar virkjanaframkvæmdir og hér um ræðir án umfjöllunar faghópa og verkefnisstjórnar með rammaáætlun. Hér er um að ræða umfangsmiklar virkjanaframkvæmdir með tilheyrandi lónstæðum og öðru raski sbr. vegalagnir og veituskurðir auk mannvirkjanna sjálfra, a.m.k. tvö stór stíflumannvirki og með aðliggjandi lögnum frá inntakslóni að stöðvarhúsi alls 6 km. leið sem verður raskað.

Ef af framkvæmdunum verður á þessu viðkvæma svæði við upptök Geitdalsár í Leirudal eru auknar líkur á enn frekari framkvæmdum á svæðinu til framtíðar þar sem fyrirtækið hyggur jafnvel á stækkun

virðingarástíðari stigum. Verndargildi svæðisins er mikið eins og nálæg svæði á svokölluðum Hraunum með því að setja umfangsmikið iðnaðarsvæði inn á lítt raskaða náttúruverlu.

Þessi áform eru ekki eingöngu ávísun á eyðilegginu verðmættra víðerna og náttúru. Þau er einnig ávísun á erfiðar deilur sem spilla mun samheldni og friði í aðliggjandi samfélögum. Reynslan sýnir að það er erfiður baggi að bera fyrir marga íbúa.

Hvers virði er náttúran?

Óbyggð víðerni njóta sérstakrar verndar samkvæmt náttúruverndarlögum¹. Fyrirhuguð virkjun myndi raska votlendi, stöðuvötnum og tjörnum sem njóta einnig sérstakrar verndar skv. 61. grein náttúruverndarlaga.

Á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði má finna vistgerðir sem njóta sérstakrar verndar, t.d. hengistaraflóavist og rekjuvist, en sú síðarnefnda er á lista Bernarsamningsins². Meginmarkmið samningsins er að vernda evrópskar tegundir villtra plantna og dýra og vistgerða sem þarfnast verndar. Mikilvægt er að í matsáætlun verði dregið skýrt fram, áhrif og samspil dýralífs og óbyggðra víðerna á svæðinu, m.a. á búsvæði hreindýra og fugla og verði metin sérstaklega í þessu skyni.

Áformuð Geidalsárvirkjun mun hafa óafturkræf umhverfisáhrif í för með sér og margar fallegar fossaraðir munu hverfa eða raskast verulega við framkvæmdina.

Við umhverfismat er gríðarlega mikilvægt að meta sérstaklega verndargildi margra fallegra og tilkomumikilla fossa á svæðinu. Þá þarf að meta sérstaklega hvaða áhrif virkjunin myndi hafa á svæðið sem færi undir lón, vegna þess um hve viðkvæmt land er að ræða og í ljósi þess að áhrif á gróðurfar verða mikil. Jafnhliða er nauðsyn að meta og áætla hversu mikið rof verður kring um lónstæði en gera má ráð fyrir miklum yfirborðssveiflum sérstaklega við áætlað miðlunarlón í Leirudal.

Niðurstaða Landverndar um virði svæðisins er að svæðið verði mun verðmætara á alla mælikvarða óvirkjað en virkjað, fyrir núverandi og komandi kynslóðir, ekki síst í ljósi þess hve mikið hefur verið virkjað í nálægu umhverfi sbr. Hraunaveitur, Háslón - Kárahnjúkavirkjun sem er langstærsta einstaka inngrip í náttúru Íslands. Það er því ekki á bætandi að raska hálendi Austurlands frekar með óafturkræfum náttúruspjöllum. Á þessum hluta Hraunasvæðis hefur fólk notið mjög sérstakrar upplifunar í kyrrð innan um lítt snortin víðerni. Þessi verðmæti eru meiri en svo að þau verði nákvæmlega metin til fjár og má af því tilefni minna á stóraukna meðvitund íbúa þessa heims að verðmæti eru í dag ekki síst metin í auknum lífsgæðum og bættri lýðheilsu og þá ekki síst með upplifun af lítt snortinni náttúru.

¹ <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2013060.html>

² <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/?NewsId=8fc4f21b-e325-11e6-9c23-e4a47104df25>

Mynd 2. Á svæði má finna einstakar jarðmyndanir sem að mikilvægt er að rannsaka alveg sérstaklega.

Hverjum nýtist orkan ?

Fram kemur í matsáætlun að orkan muni nýtast til „almennra nota eða orkufrekrar starfsemi“. Ekki verður séð að áformuð Geitdalsárvirkjun tengist á neinn hátt aðgengi almennings eða fyrirtækja á Austurlandi að þessari tilteknu raforkuframleiðslu. Stjórn Landverndar fær því ekki séð hvaða brýnu almannahagsmunir eru í húfi á svæðinu sem réttlæta jafn gríðarlega röskun á náttúruverðmætum sem ekki má spilla samkvæmt gildandi náttúruverndarlögum.

Svæðið er auk þess margfalt verðmætara á alla mælikvarða óvirkjað en virkjað, fyrir núverandi og komandi kynslóðir ekki síst í ljósi þess hve mikið hefur verið virkjað í nálægu umhverfi sbr. Hraunaveitur, Háslón - Kárahnjúkavirkjun. Nú þegar er raforkuframleiðsla á íbúa á Íslandi sú langmesta í heiminum, eða tvöfalt meiri en Noregs sem er í öðru sæti yfir stærstu raforkuframleiðendur heims³. Á Austurlandi er nú þegar gríðarlegt magn raforku framleitt með stærstu virkjun landsins ásamt nokkrum öðrum virkjunum. Það að fórna meira af víðernum og náttúru Austurlands undir virkjanir sem fyrst og fremst eru byggðar til þess að skapa eigendinum sínum hagnað eru köld skilaboð til náttúruverndar í viðkomandi landshluta. Ef af verður mun hagnaður virkjunarinnar til einkaaðila verða niðurgreiddur með náttúrurspjöllum á kostnað nærsamfélagsins og fyrst og síðast náttúrunnar sjálfar. Stjórn Landverndar telur hinsvegar nauðsynlegt m.a. í ljósi andstöðu og klofnings meðal íbúa að inn í matsáætlun verði sérstaklega lagt mat á bæði efnahagsleg og samfélagsleg áhrif áformaðrar virkjunar meðal allra íbúa í Skriðdal. Ef til framkvæmda kemur, verði fyrirtækinu sem í hlut á gert að greiða fyrir skaðann í samræmi við gildandi ákvæðum um mengunarbótaregluna.

³ [Energy Production and Consumption - Our World in Data](#)

Hrópandi ósamræmi við Landsskipulagsstefnu

Eitt meginmarkmið Landsskipulagsstefnu 2015-2026⁴ er að viðhalda sérkennum og náttúrugæðum miðhálandisins með áherslu á verndun víðerna hálandisins, landslagsheilda, mikilvægra vistgerða, gróðurlenda og verðmætra menningarminja. Umfangsmikil mannvirkjagerð, eins og hér er um að ræða, á ekki heima í óbyggðu víðerni hálandisins, líkt og fram kemur í Landsskipulagsstefnunni.

Samfélag

Orkuöflun á Austurlandi hefur ekki haft víðtæk áhrif á íbúafjölda. Á milli árana 2003, áður en bygging Kárahnjúkavirkjunar hófst, og til ársins 2012 (5 árum eftir gangsetningu hennar), fjölgaði íbúum eingöngu um 603, en hjá Fjarðarálf starfa rúmlega 400 manns. Eftir árið 2015 fór svo íbúum að fjölga fyrst og fremst vegna starfa við ferðaþjónustu, en hún hvílir einmitt á einstakri náttúru svæðisins sem eftir stendur. Í ljósi reynslunar af því hve alvarleg neikvæð samfélagsáhrif deilur um virkjanir hafa er mikilvægt að fjallað verði um þennan þátt í matskýrslu.

Sértækar athugasemdir

Að mati Landverndar hefði mátt fara betur ofan í áhrif framkvæmdaáætlunarinnar á samfélagið. Virkjanir á borð við þessa eru þekktar fyrir að tvístra upp minni samfélögum og það er mikilvægt að gott samráð eigi sér stað við íbúa í nærsamfélaginu svo og alla íbúa Múlapings. Þá er rétt að halda því til haga að íslenska ríkið á stóran hluta þess lands sem áætlað er að spilla og því er fráleitt að líta á að þessi nýting á sameiginlegum auðlindum á þjóðlendum okkar sé einkamál virkjunaraðila og eða einstakra sveitarfélaga. Stjórn Landverndar andmælir staðhæfingu sem koma fram við mynd 2.8, þar sem fullyrt er að vatn muni áfram renna um ákveðna fossa á svæðinu en rennslið í þeim verði jafnara. Það er hluti af töfrum fossa að vatnsmagn er breytilegt eftir árstíð og veðurfari, að vatnsrennsli sé ekki undir stjórn manna. Stjórn Landverndar dregur það stórlega í efa að fullyrðingin standist og að auki er hún verulega óljós. Jafnt rennsli þýðir ekki að það verði jafnt kröftugt og rennslið sem flæðir nú um svæðið. Miðað við gríðarlega fjölbreytni og náttúrugæði svæðisins er það mat Landverndar að það kæmi verulega á óvart ef áform um Geitdalsvirkjun fái ekki falleinkun í mati á umhverfisáhrifum.

⁴ https://www.landsskipulag.is/media/pdf-skjol/Landsskipulagsstefna_2015-2026_asamt_greinargerd.pdf

Mynd 3. Hér sést brot af því fallega gróðurfari sem finna má á svæðinu og foss sem myndi líklega þurrkast upp ef af framkvæmdinni verður.

Mynd 4. Hér má sjá enn fleiri fossaraðir í hættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda.

Að lokum

Það er fráleitt framtíðarsýn að fórna víðernum landsins í þágu sérhagsmuna orkugeirans. Við bendum á að hálendi Austurlands hefur þegar verið mikið raskað vegna annarra virkjana og því er sá litli hluti sem eftir stendur óraskaður enn verðmætari. Það er ljóst að virkjunin hefur í för með sér gríðarlega neikvæð umhverfisáhrif og enn og aftur skal áréttað hversu fráleitt smættun það er að fella slíkar virkjanir og hér um ræðir undir svokallaðar smávirkjanir. Slíkt er einvörðungu til þess fallið að blekkja almenning sem getur ekki verið tilhlýðilegt, hvorki af stjórnvöldum eða orkufyrirtækjum sem hagnýta sér upplýsingaóreiðu í þessum efnum. Framkvæmdin er ekki í samræmi við náttúruverndarlög og gildandi landskipulagsstefnu. Því telur Landvernd að hafna eigi matsáætluninni þar sem hún stríðir gegn lögum og opinberum stefnum stjórnvalda.

Með vinsemd og virðingu, fh. stjórnar Landverndar

Auður Önnu Magnúsdóttir, framkvæmdastjóri